

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ, ΟΙΚΟΝΟΜΕΤΡΙΚΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ: ΔΟΜΗ

Του Δρος Νικολάου Βερναρδάκη

I. Εισαγωγή:

Σάν αναγνώριση τῆς χρησιμότητας τῶν οἰκονομετρικῶν ὑποδειγμάτων στὴν ἀξιολόγηση καὶ χάραξη τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς, πολλὰ τέτοια ὑποδείγματα ἔχουν κατασκευασθεῖ γιὰ τὶς ἀνεπτυγμένες χῶρες στὶς τρεῖς τελευταῖες δεκαετίες. Τὰ περισσότερα ἐξ αὐτῶν μποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς Κεϋνσιανὰ λόγω τῆς θεωρίας τῆς ἐνεργοῦ ζήτησεως¹ πού τὰ διέπει, κατὰ τρόπο ὁμοῦ ὑποδηλούμενο καὶ ὄχι ρητό. Ἡ ἔλλειψη σκεπτικισμοῦ ὡς πρὸς τὴν καταλληλότητα μιᾶς τέτοιας θεωρίας σὲ σχέση μὲ τὶς οἰκονομίες τῶν ἀναπτυσσομένων χωρῶν, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα, τὰ περισσότερα οἰκονομετρικὰ ὑποδείγματα πού κατασκευάσθηκαν ἀργότερα γιὰ τὶς χῶρες αὐτὲς νὰ μὴν εἶναι παρὰ ἀπομυήσεις τῶν οἰκονομετρικῶν ὑποδειγμάτων τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν.

Τούτη ἡ μελέτη, ἀποτέλεσμα τῆς ἐμπειρίας τοῦ ὑπογράφοντος, ἀμφισβητεῖ τὴν ὀρθότητα ἐφαρμογῆς ὠρισμένων προτάσεων τῆς συμβατικῆς οἰκονομικῆς θεωρίας στὴν περίπτωση τῶν ἀναπτυσσομένων χωρῶν καὶ ἐπομένως συνεπάγεται κριτικὴ ὡς πρὸς τὸν τρόπο κατασκευῆς οἰκονομετρικῶν ὑποδειγμάτων γιὰ τὶς ἀναπτυσσόμενες χῶρες. Ἡ κριτικὴ αὐτὴ εἶναι ἐποικοδομητικὴ καὶ ἐπομένως περιέχει πολλὰς προτάσεις. — σκοπὸς τῶν ὁποίων εἶναι ἡ κάλυψη τῶν κενῶν πού δημιουργοῦνται στὴν συμβατικὴ οἰκονομικὴ θεωρία κατόπιν τῶν ἀμφισβητήσεων μας. Οἱ προτάσεις μας αὐτὲς ἀναφέρονται τόσο στὴν δομὴ (structure), ὅσο καὶ στὸν καθορισμὸ (specification) τῶν μεταβλητῶν τῶν ἐξισώσεων αὐτῶν τῶν ὑποδειγμάτων.

Σὲ τοῦτο τὸ ἄρθρο θὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴν δομὴ, ἐνῶ ὁ καθορισμὸς θὰ εἶναι τὸ θέμα τοῦ ἐπομένου ἄρθρου μας, τὸ ὁποῖο θὰ περιέχει καὶ μίαν σύντομη ἀναφορὰ στὴν μεθοδολογία ἐπιλύσεως τοῦ ὑποδείγματος. Τέλος, οἱ προτάσεις μας πού ἀφοροῦν τόσο τὴν δομὴ ὅσο καὶ τὸν καθορισμὸ, ἀποτελοῦν συστάσεις ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴ ἑνὸς οἰκονομετρικοῦ ὑποδείγματος γενικῆς μορφῆς γιὰ τὶς ἀναπτυσσόμενες χῶρες, ἢ θεωρητικὴ μορφή τοῦ ὁποίου παρουσιάζεται στὸ δεῦτερο ἄρθρο μας. Ὅπως θὰ γίνῃ ἀντιληπτό, τὸ ἐν λόγω ὑπόδειγμα εἶναι σὲ θέση νὰ φανεῖ χρησιμοκαὶ στὴν ἀντιμετώπιση παραλλήλων προβλημάτων, παραδείγματος χάριν στὸν προσδιορισμὸ τοῦ κυρίαρχου περιορισμοῦ ἀναπτύξεως, ἐσωτερικοῦ ἢ ἐξωτερικοῦ, (two-gap model). Οἱ προτάσεις μας ἀφοροῦν καὶ τὸν τρόπο συνδέσεως τοῦ νομισματικοῦ τομέως μὲ τὸ ὑπόλοιπο ὑπόδειγμα.

II. Ἐπιθυμητὴ δομὴ γιὰ ὑποδείγματα ἀναπτυσσομένων χωρῶν

α. Προσφορά καὶ Ζήτηση

Σε ἐλεύθερη ἀπόδοση, ὁ Klein² μᾶς ἀποσαφηνίζει τὴ βασικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἀνεπτυγμένων καὶ τῶν ἀναπτυσσομένων χωρῶν, ὡς ἐξῆς:

«Γιὰ τὶς ἀνεπτυγμένες οἰκονομίες οἱ ὁποῖες διαθέτουν πολὺ παραγωγικὰ καὶ προσαρμόσιμα (στὴ μεταβαλλόμενη διάρθρωση τῆς ζήτησεως) βιομηχανικὰ συγκροτήματα, ἱκανὰ νὰ παράγουν πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅτι παράγουν, τὸ πρόβλημά τους εἶναι ἡ ἐξασφάλιση ἐπαρκοῦς ἐνεργοῦ ζήτησεως, χωρὶς τὴν ὁποία, οἱ οἰκονομίες αὐτὲς ἔχουν τάση πρὸς ὕφεση. Ὅσο γιὰ τὶς ἀναπτυσσόμενες χῶρες, αὐτὲς ἀντιμετωπίζουν διαφορετικὸ πρόβλημα: ἡ ζήτηση ὑπάρχει, (καὶ ἐκδηλώνεται μὲ τὴ μορφή τοῦ ἀνοίγματος στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν), ἀλλὰ ἡ προσφορά ἀργεὶ νὰ προσαρμοσθῆ στίς ἀλλαγές πού ἐπέρχονται στὴν ζήτηση, ὑπόκειται σὲ πάσης φύσεως στενότητες (bottlenecks), καὶ ἔχει ὅπωςδήποτε περιορισμένες δυνατότητες γιὰ ἀύξηση τῆς παραγωγῆς, εἴτε βραχυχρονίως, εἴτε μακροχρονίως». Ἄν καὶ τὰ παραπάνω δὲν σημαίνουν ὅτι μίᾳ ἀναπτυσσόμενη οἰκονομία δὲν μπορεῖ νὰ πάσχη ἀπὸ ἀνεπάρκεια ἐνεργοῦ ζήτησεως καὶ ἀπὸ ὑποαπασχόληση τοῦ περιορισμένου παραγωγικοῦ δυναμικοῦ της, σημαίνει ὅμως ὅτι γιὰ αὐτὲς τὶς χῶρες, «τὸ κύριο πρόβλημα παραμένει ἡ ἀνεπάρκεια τῆς παραγωγικῆς τους δυναμικότητος, παρὰ ἡ ἀνωμαλία τῆς ὑποαπασχολήσεως της»¹.

Συνεπῶς, τὰ οἰκονομετρικὰ ὑποδείγματα γιὰ ἀναπτυσσόμενες χῶρες, πού ἔχουν ὡς σκοπὸ τὴν περιγραφή τῶν μηχανισμῶν καὶ θεσμῶν πού ἐπικρατοῦν σ' αὐτὲς τὶς οἰκονομίες, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀγνοοῦν τὸν κυριώτερο περιορισμὸ πού ἀντιμετωπίζουν, δηλαδὴ τὴν προσφορά. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, τὰ ὑποδείγματα αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ ἔχουν τέτοια δομὴ, ὥστε νὰ δίνουν ἀρκετὴ ἔμφαση στὴν προσφορά: ὅπωςδήποτε περισσότερη ἔμφαση σ' αὐτὴν, παρὰ ὅση ἔχουν τὴν τάση νὰ δίνουν τὰ οἰκονομετρικὰ ὑποδείγματα πού ἀναφέρονται σὲ ἀνεπτυγμένες οἰκονομίες.

Ἐπίγνωση τῶν εἰδικῶν περιστάσεων σὲ συγκεκριμένες ἀναπτυσσόμενες χῶρες ὀδήγησαν σὲ λίγες καὶ δειλὲς ἀποκλίσεις ἀπὸ τὴν πεπατημένη — ὅπως π.χ. στὴν περίπτωση τοῦ Islam⁴ καὶ τοῦ Agarwala⁵.

Ἄλλη προσπάθεια εἶναι αὐτὴ πού ἔκανε ὁ Evans⁶, ὁ ὁποῖος τροποποίησε μίᾳ βασικὰ Κεϋνσιανὴ δομὴ, σὲ τέτοιο σημεῖο, ὥστε νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ γιὰ τὴν περιγραφή τῆς Ἰσραηλινῆς οἰκονομίας. Ἀντιθέτως, ὁ Klein⁷, βασιζόμενος στὸ ὅτι ἡ ἐνδιάμεση ζήτηση ἀποτελεῖ βασικὸ παράγοντα τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, προτείνει νὰ δοθῆ μεγαλύτερη ἔμφαση στὴν προσφορά μέσω τῆς χρησιμοποίησεως πινάκων εἰσρῶν - ἐκροῶν σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ διάνυσμα τῆς τελικῆς ζήτησεως. Ἡ πρόταση ὅμως αὐτὴ προκαλεῖ δύο σημαντικὲς ἀντιρρήσεις: α. ὅτι οἱ ἀναπτυσσόμενες χῶρες, εἶναι αὐτὲς ἀκριβῶς πού ἐπιδεικνύουν χαλαροὺς ἐνδοκλαδικοὺς δεσμούς, καὶ β. ὅτι ἡ χρησιμοποίησις μᾶς τέτοιας μεθόδου ἔχει σημαντικὲς ἐπιπτώσεις ἐπάνω στὸ μέγεθος τῶν ὑπὸ κατασκευὴν ὑποδειγμάτων, τὰ ὁποῖα διὰ νὰ ὑπερέχουν ποιοτικά — μὲ τὴν εὐρύτερη ἔννοια τοῦ ὄρου — σὲ σχέση μὲ ἀπλούστερα καὶ μικρότερα ὑποδείγματα⁸, θὰ πρέπει νὰ ἔχουν σημαντικὸ μέγεθος καὶ νὰ εἶναι περίπλοκα⁹, πρᾶγ-

μα πού προσκρούει στην ανεπάρκεια στοιχείων στις περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες.

Η πρότασή μας, να δοθή έμφαση στην προσφορά, βεβαίως, δέν σημαίνει δι η ίση έμφαση μπορεί ή πρέπει να δοθή στους διάφορους κλάδους τής οικονομίας, πράγμα τó όποιο έχει επιπτώσεις στό βαθμό «ένοποιήσεως μεγεθών» (aggregation) τού ύποδείγματος και έπομένως στό μέγεθος του. Σε αντίθεση με τις ανεπτυγμένες, οί αναπτυσσόμενες χώρες διαθέτουν περιορισμένα στοιχειά, περιορισμένα όργανα άσκήσεως επιδράσεως επί τής οικονομικής δραστηριότητας, αλλά και οί οικονομίες τους παρουσιάζουν λιγότερο περίπλοκους μηχανισμούς. Όλα τά παραπάνω συνηγορούν ώστε ή άπεικόνιση αυτών τών οικονομιών¹⁰ μέσω οικονομικών ύποδειγμάτων να είναι όχι μόνον έφικτή, αλλά και έπιθυμητή μέσω ύποδειγμάτων μετρίου μεγέθους, σαφώς μικρότερου άπ' αυτά πού χρησιμοποιούνται για τις ανεπτυγμένες χώρες.

β. Οί Τομεΐς τής Οικονομίας

Κοινό χαρακτηριστικό τών αναπτυσσομένων χωρών είναι ό βασικός ρόλος τού πρωτογενούς τομέως — κυρίως τής γεωργίας — στην οικονομία τους. Είναι λοιπόν λογικό τά ύποδείγματα πού περιγράφουν αυτές τις οικονομίες να τονίζουν αυτόν τόν τομέα, στόν όποιο τόσο ή ζήτηση όσο και ή προσφορά παίζουν σημαντικό ρόλο. Τούτο είναι έφικτό μέσω ενός κλαδικού ύποδείγματος (submodel) αυτού τού κλάδου, πού να συμπεριλαμβάνη τουλάχιστον μία συνάρτηση ζήτησεως, μία συνάρτηση παραγωγής και μία ταυτότητα πού να συνδέη τήν ζήτηση και τήν παραγωγή μέσω τών άποθεμάτων. Είναι ευνόητο δι δέν είναι άνάγκη να περιοριστούμε στις δύο αυτές συναρτήσεις και σε μία ταυτότητα. Οί συναρτήσεις μπορούν να πολλαπλασιασθούν άνάλογα με τó έπιθυμητό επίπεδο «ένοποιήσεως μεγεθών», θά μπορούσαν π.χ. οί συναρτήσεις αυτές να αναφέρονται και σε μεμονωμένα προϊόντα.

Είναι επίσης ευνόητο δι ή κατασκευή αυτού τού κλαδικού ύποδείγματος θά πρέπει να γίνη με τέτοιο τρόπο ώστε να άπεικονίζονται οί διασυνδέσεις τού πρωτογενούς τομέως με τούς ύπόλοιπους κλάδους τής οικονομίας. Άν και ό άκριβής καθορισμός τών συναρτήσεων άναγκαστικά θά διαφέρη από χώρα σε χώρα, ή συνάρτηση ζήτησεως θά πρέπει να περιλαμβάνη τόσο τήν έσωτερική όσο και τήν έξωτερική ζήτηση, ένω στις χώρες όπου υπάρχουν έξισοροπητικές έπεμβάσεις έκ μέρους τού δημοσίου, αυτές δέν είναι δυνατόν να άγνοηθούν, τόσο στην ζήτηση όσο και στην προσφορά.

Έπιφανειακά, ό δευτερογενής τομέας τών αναπτυσσομένων χωρών όμοιάζει με τόν αντίστοιχό του στις ανεπτυγμένες χώρες. Η όμοιότης όμως αυτή είναι παραπλανητική, διότι ό ρόλος τού τομέως διαφέρει στις δύο περιπτώσεις σημαντικά. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, ό δευτερογενής τομέας παίζει πολύ μικρό ρόλο στην διαμόρφωση τής ζήτησεως για νέα προϊόντα¹¹. Ό ρόλος αυτός καλύπτεται από τις βιομηχανικές εισαγωγές — οί όποιες καλύπτουν σημαντικό μέρος τής ζήτησεως βιομηχανικών προϊόντων — δηλαδή από τόν δευτερογενή τομέα τών ανεπτυγμένων χωρών. Ό περιοριστικός παράγων σ' αυτόν τόν τομέα είναι έπομένως ή προσφορά.

Ἄν καί οἱ συναρτήσεις παραγωγῆς τοῦ δευτερογενοῦς τομέως γιά τίς ἀναπτυσσόμενες χώρες θά μπορούσε νά ὁμοιάζουν μέ τίς ἀντίστοιχες συναρτήσεις γιά τίς ἀνεπτυγμένες χώρες, ἡ λειτουργία τήν ὁποίαν ἐπιτελοῦν εἶναι ἐντελῶς διαφορετική. Στό Κεϋνσιανό βασικό ὑπόδειγμα, ὁ ρόλος τῆς συναρτήσεως παραγωγῆς εἶναι ὁ προσδιορισμός τοῦ ἐπιπέδου ἀπασχολήσεως τῆς ἐργασίας, πού χρειάζεται γιά τὸ ἐπίπεδο τῆς παραγωγῆς πού ὑπαγορεύεται ἀπό τήν ζήτηση. Ἀντιθέτως, στίς ἀναπτυσσόμενες χώρες, ὁ ρόλος τῆς συναρτήσεως παραγωγῆς εἶναι ὁ προσδιορισμός τοῦ ἐπιπέδου παραγωγῆς πού εἶναι ἐφικτό, μέσω τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ σπανίου συντελεστοῦ παραγωγῆς, κεφάλαιο, καί τοῦ συμπληρωματικοῦ του συντελεστοῦ, ἐργασία. Στήν βιβλιογραφία, ἡ ἀναγνώριση τοῦ παράγοντος ἐργασία ὡς ἐξωγενούς μεταβλητῆς δέν ἀποτελεῖ καινοτομία. Ἡ χρησιμοποίηση ὁμως τῆς συναρτήσεως παραγωγῆς ὡς μέσο γιά τόν προσδιορισμό τοῦ ἐπιπέδου παραγωγῆς, εἶναι σπάνια.

Ἡ ἀπεικόνιση τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας στόν δευτερογενῆ τομέα, μέσω σειρᾶς συναρτήσεων παραγωγῆς¹², ὑπολογισμένων κατὰ ὁμάδες μεγέθους παραγωγικῶν μονάδων, θά μπορούσε νά κριθῆ ὡς πολυτέλεια γιά ὑποδείγματα ἀνεπτυγμένων χωρῶν. Ἀντιθέτως, θά ἦταν πολὺ χρήσιμη γιά ὑποδείγματα ἀναπτυσσομένων χωρῶν, κυρίως ἐάν συνειδητοποιήσουμε τήν προσφορά μιᾶς τέτοιας καινοτομίας στήν χάριξη οἰκονομικῆς ἀναπτυξιακῆς πολιτικῆς. Συγκεκριμένα, ἀπό μιᾶ τέτοια ἀνάλυση θά προέκυπταν ἐνδεχομένως διαφορές πού ὑπάρχουν ἀνάλογα μέ τὸ μέγεθος τῶν παραγωγικῶν μονάδων, στό βαθμὸ ἐντάσεως χρησιμοποίησεως τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καί στήν ἀποτελεσματικότητα τῆς λειτουργίας τῶν μονάδων, στοιχεῖα τὰ ὁποῖα εἶναι ἰδιαίτερα χρήσιμα γιά τόν σχεδιασμό μιᾶς καλῆ συγκροτημένης πολιτικῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ σημαντικὴ προσφορά συγκεκριμένων μελετῶν μέ θέμα τήν συνάρτηση παραγωγῆς κατὰ ὁμάδες μεγέθους τῶν παραγωγικῶν μονάδων ἔχει ἤδη ἀναγνωρισθεῖ¹³. Ἡ προσφορά τους ὁμως αὐτὴ θά ἦταν ἀκόμη μεγαλύτερη μέ τήν ἐνσωμάτωσή τους σέ οἰκονομετρικά ὑποδείγματα γιά τίς ἀναπτυσσόμενες χώρες, πᾶγμα τὸ ὁποῖο θά ἀπεικόνιζε τίς σημαντικὲς ἐπιδράσεις τους ἐπὶ τῆς συνολικῆς οἰκονομίας. Δυστυχῶς, ἡ ἀνεπάρκεια στοιχείων δέν θά καταστήσει ἐφικτὸ κάτι τέτοιο στίς περισσότερες ἀναπτυσσόμενες χώρες.

Ἄλλο κοινὸ χαρακτηριστικὸ τῶν ἀναπτυσσομένων χωρῶν εἶναι ὁ δυσανάλογα μεγάλος *τριτογενῆς τομέας* τους. Γιά τήν περιγραφή αὐτοῦ τοῦ τομέως δέν εἶναι καί τόσο σαφές ἐκ τῶν προτέρων ποιὸς εἶναι ὁ καλύτερος τρόπος — μέσω τῆς ζήτησεως, τῆς προσφορᾶς ἢ τῆς ἀλληλεπιδράσεως τῶν δύο. Παρὰ ταῦτα προτείνουμε ὅτι γιά τίς περισσότερες ἀναπτυσσόμενες χώρες, ἐξαιρουμένων αὐτῶν πού διέπονται ἀπὸ κεντρικὸ προγραμματισμό, ἡ ζήτηση ἀρκεῖ γιά τήν περιγραφή τοῦ τριτογενοῦς τομέως¹⁴. Τοῦτο θά καταστή ἐμφανές ἀπ' ὅσα θά ἀναφέρουμε κατωτέρω.

Χαρακτηριστικὸ τῶν ἀναπτυσσομένων οἰκονομιῶν εἶναι ἡ ἀνυπαρξία, ἢ ἡ ὑποτώδης ἀνάπτυξη *ἀγορᾶς κεφαλαίου* σ' αὐτὲς τίς οἰκονομίες. Ὁ Goldsmith¹⁵ ἀποδεικνύει ὅτι ἀνεπαρκεῖς ἀγορὲς κεφαλαίου εἶναι σύμπτωμα ὑπαναπτύξεως. Ἡ κατεῦθυνση αἰτιότητος ἀπασχολεῖ τὸν Shaw¹⁶ ὁ ὁποῖος καταλήγει στήν ἀποψη ὅτι ὄχι μόνον ἡ ἀνάπτυξη τῆς πλευρᾶς τῆς προσφορᾶς, ἀλλὰ καί ἡ γενικώτερη ἀνάπτυξη δυσχεραίνονται λόγῳ τῆς ἀνεπάρκειας τῶν ἀγορῶν κεφαλαίου. Ὁ Myint¹⁷ διαπι-

στώνει ότι τὰ κεφάλαια εἶναι πιό προσιτὰ στις μεγάλες μονάδες παραγωγῆς τοῦ σύγχρονου τομέως τῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ δυσεύρετα γιὰ τὶς μικρὲς μονάδες τοῦ παρδοσιακοῦ τομέως.

Στὶς περισσότερες ἀναπτυσσόμενες χῶρες, οἱ χρηματοδοτικὲς πηγὲς ἀποτελοῦνται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ ἐμπορικὲς τράπεζες, οἱ ὁποῖες λόγω τοῦ βραχυπροθέσμου χαρακτήρα τῶν καταθέσεων ποὺ συσσωρεύουν καὶ ποὺ ἀποτελοῦν τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν διαθέσιμων κεφαλαίων τους, δὲν εἶναι ἀμερόληπτες ὡς πρὸς τὸν προανατολισμὸ τῶν δανείων ποὺ χορηγοῦν, μὲ σαφῆ προτίμηση γιὰ τὰ βραχυπρόθεσμα δάνεια. Τοῦτο, σημαίνει ὅτι τὰ συμφέροντα τοῦ τριτογενῆ τομέα, ἐπειδὴ κάνει χρῆση κυρίως βραχυπροθέσμων δανείων, ἀπὸ πλευρᾶς χρηματοδοτήσεως, δὲν ἔρχονται σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς προτιμήσεις τῶν ἐμπορικῶν τραπεζῶν. Ἐὰν δέ, λάβουμε ὑπ' ὄψιν, ἀντίθεση μὲ τὶς προτιμήσεις τῶν ἐμπορικῶν τραπεζῶν, ἢ σχεδὸν ἀποκλειστικὴ προϋπόθεση ἀσκήσεως δραστηριότητος τοῦ τριτογενοῦς τομέως εἶναι ἡ χρηματοδότηση, ἡ ὁποία δὲν ἐξασφαλίζεται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὶς ἐμπορικὲς τράπεζες ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν σύγχρονο τομέα, τότε εἶναι ἐμφανές, ὅτι ὁ κύριος περιοριστικὸς παράγων γι' αὐτὸν τὸν τομέα δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ προσφορά. Ἐπομένως, τὸ προϊόν τοῦ κλάδου εἶναι ἀπλῶς συνάρτηση τῆς ζήτησεως.

Ἡ διαμάχη μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Keynes καὶ τῶν μονεταριστῶν δὲν ἔχει κατασταλάξει ἀκόμα¹⁸, ἔστω καὶ σὲ ὅτι ἀφορᾷ τὶς ἀνεπτυγμένους χῶρες. Παρ' ὅλα ταῦτα, ἔχει πλέον καταστῆ συνείδηση ὅτι μπορούμε νὰ προχωρήσουμε στὴν κατασκευὴ οἰκονομετρικῶν ὑποδειγμάτων καὶ σὲ προβλέψεις μὲ βάση μόνον τὸν «πραγματικό» (real) τομέα τῆς οἰκονομίας. Σὲ σχέση μὲ τὶς ἀναπτυσσόμενες χῶρες, οἱ κατασκευαστὲς τῶν ὑποδειγμάτων ποὺ τὶς ἀφοροῦν ἐρμήνευσαν τὴν ἀνεπάρκεια ἢ καὶ ἀνυπαρξία ἀγορῶν κεφαλαίου σ' αὐτὲς τὶς χῶρες, ὡς ἔνδειξη τῆς μικρῆς σημασίας αὐτοῦ τοῦ τομέως. Ὡς ἀποτέλεσμα, τὰ περισσότερα ὑποδείγματα ποὺ ἔχουν κατασκευασθῆ γι' αὐτὲς τὶς χῶρες, εἴτε ἀγνοοῦν τελείως αὐτὸν τὸν τομέα, ἢ τὸν συνδέουν τυπικὰ μὲ τὸ ὑπόλοιπο ὑπόδειγμα, ἔτσι ὥστε νὰ μὴν προσθέτουν σ' αὐτὸ τίποτε τὸ οὐσιῶδες¹⁹. Καὶ ὁμοίως, ὅπως ἰσχυρισθῆκαμε προηγουμένως, οἱ ἀνεπάρκειες τῶν χρηματοδοτικῶν πηγῶν εὐθύνονται γιὰ πολλὰ ἀπὸ τὶς ἀτέλειες τῆς πλευρᾶς τῆς προσφορᾶς στὶς ἀναπτυσσόμενες χῶρες. Τὸ νὰ ὑποστηρίζουμε λοιπόν, τὴν συμπερίληψη τοῦ νομισματικοῦ τομέως σὲ ὑποδείγματα γιὰ τὶς ἀναπτυσσόμενες χῶρες, δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ ὡς τοποθέτησή μας σὲ σχέση μὲ τὴν διαμάχη Κεϋνσιανῶν καὶ μονεταριστῶν, ἀλλὰ ἀπλῶς ὡς θεωρητικὴ συνέπεια μὲ τὴν ἀναφερθεῖσα ἤδη πρότασή μας, γιὰ τὴν ἀνάγκη νὰ δοθῆ μεγαλύτερη ἔμφαση στὴν πλευρὰ τῆς προσφορᾶς.

Ὁ πιὸ ἀποδοτικὸς τρόπος συνδέσεως τοῦ νομισματικοῦ τομέως μὲ τὸ ὑπόλοιπο ὑπόδειγμα, κυρίως ἐὰν προσπαθοῦμε νὰ δώσουμε ἔμφαση στὴν πλευρὰ τῆς προσφορᾶς, εἶναι μὲσω τῶν συναρτήσεων ἐπενδύσεων. Στὸ βασικὸ Κεϋνσιανὸ ὑπόδειγμα, ἡ σύνδεση τοῦ νομισματικοῦ τομέως μὲ τὴν ὑπόλοιπη οἰκονομία, ἐπιτυγχάνεται μὲσω τοῦ ἐπιτοκίου ποὺ ἐμφανίζεται στὴν συνάρτηση ἐπενδύσεων. Πρόθεσή μας σ' αὐτὸ τὸ ἄρθρο δὲν εἶναι νὰ ἐπεκταθοῦμε καὶ στὴν ἀξιολόγηση τῆς εὐαισθησίας τῶν ἐπενδύσεων στὶς διακυμάνσεις τοῦ ἐπιτοκίου, στὴν περίπτωσιν τῶν ἀνεπτυγμένων χω-

ρών. Ἀπλῶς, ἀναφέρουμε, ὅτι παρὰ τὴν πληθώρα μελετῶν ποῦ διερευνοῦν αὐτὸ τὸ θέμα, δὲν ἔχει ὑπάρξει μέχρι τώρα πειστικὴ ἀπόδειξη τῆς σπουδαιότητος τοῦ ἐπιτοκίου σὲ σχέση μετὰ τὶς ἐπενδύσεις. Τοὺς ἀναγνώστες ποῦ ἐνδιαφέρονται γιὰ τοὺς λόγους ἐλλείψεως θετικῶν ἐπιδράσεων τοῦ ἐπιτοκίου στὶς ἐπενδύσεις στὶς ἀνεπτυγμένες χώρες, τοὺς παραπέμπουμε σὲ ἄλλη πηγή²⁰, καὶ προχωροῦμε στὸ ἀμεσοτέρου ἐνδιαφέροντος γιὰ μᾶς ἐρώτημα: κατὰ πόσο τὸ ἐπιτόκιο ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν ἐπενδύσεων στὶς ἀναπτυσσόμενες χώρες.

Ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο τὸ ἐπιτόκιο συμπεριλαμβάνεται συνήθως στὸν προσδιορισμὸ τῶν ἐξισώσεων τῶν ἐπενδύσεων, εἶναι, γιὰ νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψη τὸ κόστος τοῦ κεφαλαίου. Τοῦτο βέβαια, εἶναι εὐλόγο σὲ περιπτώσεις ὅπου ὑπάρχει μίᾳ ἀγορᾷ κεφαλαίου, ἢ ὅποια λειτουργεῖ ἰκανοποιητικᾶ, καὶ ἐπομένως ἀναλαμβάνει τὸ ρόλο κατανεμητικοῦ μηχανισμοῦ τῶν χρηματοδοτικῶν πόρων. Ἀλλά, ὅπως ἀναφέραμε προηγουμένως, στὶς ἀναπτυσσόμενες χώρες, οἱ ὑποτυπώδεις ἀγορᾶς κεφαλαίου εἶναι ἀνεπαρεκτεῖς γιὰ τὸ ρόλο αὐτό. Τὸ ἐπιτόκιο²¹ δὲν ἀντιπροσωπεύει τὸ κόστος δανεισμοῦ τοῦ κεφαλαίου, ἐφ' ὅσον αὐτὰ τὰ κεφάλαια δὲν «δημοπρατοῦνται», ἀλλὰ κατανέμονται, μὲ τρόπο μάλιστα, ποῦ δὲν ἐγγυᾶται τὴν ἀμεροληψία στὴν τοποθέτησή τους.

Τὸ παρατηρούμενο ἐπίπεδο ἐπιτοκίου, τὸ ὁποῖο θεωρητικᾶ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀλληλεπιδράσεως τῆς προσφορᾶς καὶ μέρους μόνον τῆς ζήτησεως κεφαλαίων, εἶναι προκαθορισμένο, συνήθως ἀπὸ τὶς νομισματικὲς ἀρχές²². Ἐπομένως, τὸ ἰσχύον ἐπιτόκιο εἶναι ἄσχετο πρὸς τὸ κόστος κεφαλαίου καὶ δὲν ἔχει θέση στὸν προσδιορισμὸ τῶν ἐπενδύσεων. Αὐτὲς ὁμως, ἀντιμετωπίζουν ἕναν πραγματικὸ περιορισμὸ: τὴν διαθέσιμότητα κεφαλαίων²³. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ παράγων ποῦ προτείνουμε νὰ περιέχεται στὶς συναρτήσεις ἐπενδύσεων καὶ νὰ συνδέει ἔτσι τὸν νομισματικὸ τομέα μὲ τὸ ὑπόλοιπο ὑπόδειγμα. Ἡ ἀκαταλληλότητα τοῦ ἐπιτοκίου σὰν σύνδεση τοῦ νομισματικοῦ τομέως μὲ τὸ ὑπόλοιπο ὑπόδειγμα καὶ ἡ ἀντικατάστασή του ἀπὸ τὰ διαθέσιμα κεφάλαια, συνεπάγεται τὴν ὀλοκλήρωση τῆς ἀπεικονίσεως τοῦ νομισματικοῦ τομέως μέσω τῆς προσφορᾶς χρήματος. Ἡ ἀντίστοιχη ζήτηση ἔχει καταστῆ περιττή, ὁπότε καὶ παραλείπεται.

Οἱ συναρτήσεις ἐπενδύσεων παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον κυρίως ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ προσδιορισμοῦ, ποῦ ἀποτελεῖ τὸ θέμα τοῦ ἐπομένου ἄρθρου μας. Ἡ παρένθεση αὐτῆ σὲ σχέση μετὰ τὸ ἐπιτόκιο — παρ' ὅλο ποῦ εἶναι μέρος τοῦ προβλήματος τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς συναρτήσεως ἐπενδύσεων — ὀφείλεται στὸν κύριο ρόλο αὐτῆς τῆς μεταβλητῆς στὸ βασικὸν Κεῦνσιανὸν ὑπόδειγμα, ἢ ὅποια συνδέει τὸν νομισματικὸν τομέα μὲ τὴν ὑπόλοιπὴν οἰκονομία.

Ἐκτός ἀπὸ τὰ ὅσα ἀναφέραμε μέχρι τώρα, ὑπάρχουν καὶ ἄλλα δομικὰ χαρακτηριστικὰ ποῦ εἶναι ἐπιθυμητὸ νὰ ὑπάρχουν σὲ ὑποδείγματα ἀναπτυσσομένων χωρῶν. Παράδειγμα, ὁ *ἐξωτερικὸς τομέας*, ὁ ὁποῖος παίζει σημαντικὸν ρόλον στὶς ἀναπτυσσόμενες οἰκονομίαι καὶ θὰ πρέπη νὰ ἀπεικονίζεται στὰ ὑποδείγματα ποῦ ἀναφέρονται σ' αὐτές. Σὲ σχέση μετὰ τὶς εἰσαγωγές, παρατηρεῖται ὅτι τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον τους, ὅπως θὰ δοῦμε στὸ ἐπόμενο ἄρθρον μας, ἀνάγεται σὲ θέματα προσδιορισμοῦ. Ἀπὸ δομικῆς πλευρᾶς, δὲν ὑπάρχει θεωρητικὴ ἀντίρρηση στὸ νὰ παρουσιαστοῦν οἱ εἰ-

σαγωγές ως συναρτήσεις ζητήσεως. Αυτό όμως, δεν ισχύει και για τις εξαγωγές. Γι' αυτές, αν και θα ήταν θεωρητικά δυνατό να τις παρουσιάσουμε σ' ένα υπόδειγμα βασισμένο στην ενεργό ζήτηση ως συναρτήσεις ζητήσεως προερχομένης από το έξωτερικό για έγχωρια προϊόντα, το ίδιο δεν συμβαίνει και σε υποδείγματα στα όποια πρέπει να δώσουμε έμφαση στην προσφορά. Διότι εάν παρουσιάζαμε τις εξαγωγές, απλώς ως έξωτερική ζήτηση, τούτο θα σήμαινε ότι δεν λαμβάνουμε υπ' όψη τον περιορισμό στο επίπεδο εξαγωγών που επιβάλλεται από το επίπεδο παραγωγής. Για να εξαχθῆ ένα προϊόν πρέπει πρώτα να παραχθῆ.

Τόσο για τις εισαγωγές, όσο και για τις εξαγωγές, ή πιο πιεστική ανάγκη από την άποψη δομής είναι ο μερισμός τους (disaggregation) σε κατηγορίες που να εξυπηρετούν τις ανάγκες του υπολοίπου υποδείγματος. Τούτο είναι αναγκαίο ιδιαίτερα για να εξυπηρετηθῆ κυρίως ο τομέας τῆς φορολογίας.

Ἡ *κατανάλωση* δὲν μᾶς ἀπασχολεῖ τουλάχιστον δομικά, ἐφ' ὅσον ἀπεικονίζεται πλήρως μέσω συναρτήσεων ζήτησεως. Ἀντιμετωπίζουμε, βέβαια, καὶ ἐδῶ θέματα ἐνοποιήσεων μεγεθῶν (aggregation) πού ἀπορρέουν ἀπὸ τὸν καθορισμὸ τῶν ἐξισώσεων καὶ ἐπομένως δὲν τὰ θίγουμε ἐδῶ.

Τὰ οικονομικὰ ὑπόδειγματα γιὰ τὶς ἀναπτυσσόμενες χῶρες θὰ πρέπει νὰ ἐξηγοῦν τὴν συμπεριφορὰ καὶ ἄλλων μεγεθῶν πού τὶς ἀφοροῦν ἄμεσα, καὶ πού δὲν εἶναι ἰδιαίτερης σημασίας γιὰ τὶς ἀνεπτυγμένες χῶρες: ὅπως οἱ ἄδηλοι πόροι, οἱ ξένες ἐπενδύσεις, ὁ ἐπαναπατρισμὸς τῶν κερδῶν. Εἰδικὰ γιὰ τὶς ἀναπτυσσόμενες χῶρες πού ἀντιμετωπίζουν τὴν μετανάστευση μὲ δημογραφικὲς ἐπιπτώσεις, ἢ λύση ἐγκυβερτημάτων ἐπὶ τὴν συμπερίληψη στὸ ὑπόδειγμα τῶν ἀναγκαίων μεταβλητῶν, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸ σημαίνει τὴν μετατροπὴ του σὲ μακροχρόνιο ὑπόδειγμα.

Ὅλες οἱ προτάσεις μας σὲ αὐτὸ τὸ ἄρθρο δὲν ἀφοροῦν μόνον τὰ γενικὰ ὑπόδειγματα, ἀλλὰ καὶ τὰ πιὸ ἐξειδικευμένα, ὅπως αὐτὰ πού ἀνήκουν στὴν κατηγορία ὑποδειγμάτων πού διερευνοῦν τὸν δεσπύζοντα περιοριστικὸ παράγοντα ἀναπτύξεως — ἐσωτερικὸ ἢ ἐξωτερικὸ (two-gap models)²⁴. Δυστυχῶς, τέτοιου εἶδους ὑπόδειγματα ἔχουν μέχρι τώρα δείξει τὴν τάση νὰ μὴν ἀσχολοῦνται ἰδιαίτερα μὲ προβλήματα εἴτε δομῆς, εἴτε προσδιορισμοῦ, ἀλλὰ νὰ δίνουν τὴν ἐμφαση στὸ κύριο ἀντικείμενό τους, ὁδηγῶν τὸν προσδιορισμὸ τοῦ κύριου περιορισμοῦ ἀναπτύξεως, μὲ ἀποτελεσοῦμε ὅτι, ὅπως θὰ φανῆ στὸ ἐπόμενο ἄρθρο μας, ὅτι ἕνα καλὰ συγκροτημένο ὑπόδειγμα προσαυξανόμενο μὲ μερικὲς ταυτότητες, καλύπτει πλήρως τὴν ἀποστολὴ αὐτῶν τῶν ὑποδειγμάτων.

Τέλος, δὲν θεωροῦμε περιττὸ νὰ ἀναφέρουμε ὅτι βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν κατασκευὴ ἑνὸς ὑποδείγματος εἶναι ἡ γνώση σὲ βάθος τῆς οἰκονομίας, τὴν ὅποια τὸ ὑπόδειγμα θὰ πρέπει νὰ περιγράψῃ πιστὰ. Καὶ αὐτὸ γιὰ τὴν πληθώρα ἀπὸ ἀποτυχημένα οικονομικὰ ὑπόδειγματα, ἢ ἀποτυχία τῶν ὁποίων ὀφείλεται συνήθως στὴν ἀνεπαρκῆ ἐμβάθυνση τοῦ μελετητοῦ στὴν συγκεκριμένη οἰκονομία τῆς χώρας πού προτίθεται νὰ περιγράψῃ οικονομικὰ. Ὑπενθυμίζουμε ὅτι, ὁ μηχανισμὸς λειτουργίας τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν — γιὰ τὶς ὁποῖες ὑπάρχουν ἐπιτυχημένα ὑπόδειγματα — εἶχε ἤδη μελετηθῆ συστηματικὰ προτοῦ ἀρχίσουν νὰ κατασκευάζονται οικονομικὰ ὑπόδειγματα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Agarwala, R., *An Econometric Model of India, 1948-61*, Frank Cass & Co., 1970.
2. Allen, A.G., *The Structure of Industry in Britain: A Study in Economic Change*, Longmans, London, 1961.
3. Behrman, J. and Klein, L.R., "Econometric Growth Models for the Developing Economy", in *Induction, Growth and Trade*, Essays in Honour of Sir Roy Harrod, Clarendon Press, Oxford, 1970.
4. Chenery, H.B. and Strout, A.M., "Foreign Assistance and Economic Development", *American Economic Review*, September 1966.
5. Evans, M.K., "An Econometric Model of Part of the Israeli Economy", *Econometrica*, vol. 38, no 5, September 1970.
6. Fisher, F.M., Klein, L.R. and Shinkai, Y., "Price and Output Aggregation in the Brookings-SSRC Econometric Model", in *The Brookings Quarterly Econometric Model of the U.S. Economy*, Chicago, Rand McNally, 1965.
7. Friedman, M. and Meiselman, D., "The Relative Stability of Monetary Velocity and the Investment Multiplier in the United States, 1897-1958", in Commission on Money and Credit, *Stabilization Policies*, 1963.
8. Friend, I. and Taubman, P., "A Short-Term Forecasting Model", *Review of Economics and Statistics*, vol. 46, no 3, 1964.
9. Goldsmith, R.W., *Financial Structure and Development*, Studies in Comparative Economics, no 9, Yale University Press, New Haven, 1969.
10. Islam, N., *A Short-Term Model for Pakistan's Economy*, Oxford University Press, 1965.
11. Kalecki, M., "The Developed and Underdeveloped Capitalist Economy", *Economista*, no 5, 1966.
12. Klein, L.R., *The Keynesian Revolution*, Second Edition, MacMillan Co. 1966.
13.   , "Theories of Effective Demand and Employment", *Journal of Political Science*, vol. 55, 1947.
14.   , "What Kind of Macroeconometric Model for the Developing Economies? *Econometric Annual of the Indian Economic Journal*, vol. 13, 1965.
15. Myint, H., *Economic Theory and the Underdeveloped Countries*, Oxford University Press, London, 1971.
16. Newlyn, W.T., "Intermediation and Credit Creation, in *The Financing of Economic Development*, Clarendon Press, Oxford, 1977.
17. Nikolaou K., *Inter-Size Efficiency Differentials in Greek Manufacturing*, Center of Planning and Economic Research, Athens, 1978.
18. Sato, R., *Production Functions and Aggregation*, North-Holland Publishing Co., Amsterdam, 1975.
19. Shaw, E.S., *Financial Deepening in Economic Development*, Oxford University Press, London, 1973.
20. UNCTAD, *Trade Prospects and Capital Needs of Developing Countries*, United Nations, New York, 1968.
21. Weisskopf, T.E., *An Econometric Test of Alternative Constraints on the Growth of Underdeveloped Countries*, Harvard University Center for International Affairs, Project for Quantitative Research in Economic Development, Report no 155, Cambridge, Massachusetts, 1970.

1. L.R. Klein, "Theories of Effective Demand and Employment", *Journal of Political Science*, vol. 55, 1947, pp. 108-131.
2. L.R. Klein, "What Kind of Macroeconometric Model for the Developing Economies?" *Econometric Annual of the Indian Economic Journal*, vol. 13, no 13, 1966.
3. M. Kalecki, "The Developed and Underdeveloped Capitalist Economy", *Economista*, no 5, 1966, p. 974.
4. N. Islam, *A Short-Term Model for Pakistan's Economy*, Oxford University Press, 1965.
5. R. Agarwala, *An Econometric Model of India, 1948-61*, Frank Cass & Co., 1970.
6. M.K. Evans, "An Econometric Model of Part of the Israeli Economy", *Econometrica*, vol. 38, no 5, September 1970, pp. 624-660.
7. L.R. Klein, "What Kind of Macroeconometric Model for the Developing Economies? *op. cit.*", p. 318.
8. I. Friend and P. Taubman, "A Short-Term Forecasting Model", *Review of Economics and Statistics*, vol. 46, no 3, 1964, pp. 229-236.
9. F.M. Fisher, L.R. Klein, and Y. Shinkai, "Price and Output Aggregation in the Brookings-SSRC Econometric Model", *The Brookings Quarterly Econometric Model of the U.S. Economy*, Chicago, Rand McNally, 1965, pp. 653-679.
10. Πρὸς διευκρίνιση ἀναφέρεται ὅτι, ὁ ὅρος «ἀναπτυσσόμενες οἰκονομίες» δὲν περιλαμβάνει τὶς λιγότερο ἀνεπτυγμένες χώρες γιὰ τὶς ὁποῖες, ἡ ἔλλειψη στοιχείων καθιστᾷ κάθε προσπάθεια κατασκευῆς οἰκονομετρικοῦ ὑποδείγματος προβληματικὴ.
11. A.G. Allen, *The Structure of Industry in Britain: A study in Economic Change*, Longmans, London, 1961, chp. 3.
12. R. Sato, *Production Functions and Aggregation*, Amsterdam, North-Holland Publishing Co., 1975.
13. K. Nikolaou, *Inter-Size Efficiency Differentials in Greek Manufacturing*, Special Studies Series A, Center of Planning and Economic Research, Athens, 1978.
14. Ἐδῶ βέβαια, ἐννοοῦμε τὸ τμήμα τῆς προσφορᾶς ὑπηρεσιῶν τοῦ τριτογενοῦς τομέως, ποῦ γίνεται ἀντικείμενο συναλλαγῶν στὴν ἀγορά. Τὸ μέρος τοῦ τομέως τούτου ποῦ δὲν συμμετέχει σ' αὐτὴν τὴν συναλλαγὴ, εἶναι ἐξωγενὲς πρὸς τὸ ὑπόδειγμα.
15. R.W. Goldsmith, *Financial Structure and Development*, Studies in Comparative Economics, no 9, Yale University Press, New Haven, 1969.
16. E.S. Shaw, *Financial Deepening in Economic Development*, Oxford University Press, London, 1973.
17. H. Myint, *Economic Theory and the Underdeveloped Countries*, Oxford University Press, London, 1971, p. 316.
18. M. Friedman and D. Meiselman, "The Relative Stability of Monetary Velocity and the Investment Multiplier in the United States, 1897-1958", in Commission on Money and Credit, *Stabilization Policies*, 1963.
19. J. Behrman and L.R. Klein, "Econometric Growth Models for the Developing Economy", in *Investment, Growth and Trade*, Essays in Honour of Sir Roy Harrod, Clarendon Press, Oxford, 1970.
20. L.R. Klein, *The Keynesian Revolution*, Second Edition, MacMillan Co., 1966, pp. 63-73.
21. Ἡ ἀνυπαρξία βραχυπροθέσμων καὶ μακροπροθέσμων ὁμολογιακῶν δανειῶν στὶς ἀναπτυσσόμενες χώρες, καθιστᾷ δύσκολο ἀκόμη καὶ τὸν ὑπολογισμό τοῦ ἰσχυόντος ἐπιπέδου τοῦ ἐπιτοκίου.
22. Πιο ἀναλυτικὰ, ὑπὸ τοὺς ὄρους αὐτοὺς, τὸ κόστος (ἐπιτόκιο) τοῦ σπανίου πόρου - κεφάλαιο - θὰ ἦτο ὕψηλότερο ἀπὸ τὰ παρατηρούμενα ἐπίπεδα του στὶς ἀναπτυσσόμενες χώρες, εἴν μπορούσε νὰ ἐξασφαλιστῆ, ὅτι αὐτὸς ὁ πόρος θὰ ἦταν περισσότερο προστός.
23. W.T. Newlyn, "Intermediation and Credit Creation", in *The Financing of Economic Development*, Clarendon Press, Oxford, 1977, pp. 25-66.

24. H.B. Chenery and A.M. Strout, "Foreign Assistance and Economic Development", *American Economic Review*, September 1966, pp. 679-733.

T.E. Weisskopf, *An Econometric Test of Alternative Constraints on the Growth of Underdeveloped Countries*, Harvard University Center for International Affairs, Project for Quantitative Research in Economic Development. Report no 155, Cambridge, Mass., 1970.

25. UNCTAD, *Trade Prospects and Capital Needs of Developing Countries*, United Nations New York, 1968.